

Bethlen Kata könyvtárának jegyzékei. A közelmúltban a szegedi Olvasmánytörténeti Kutatócsoportnak sikerült hozzájutnia a Bethlen Kata egykori könyvtáráról készült két jegyzék teljes másolatához. Ismeretes, hogy Bethlen Kata elpusztult könyvtárából két, időben egymást néhány évvel követő, egykorú jegyzék készült. Az is ismeretes, hogy mindkét jegyzék összeállítója Bod Péter volt, és mindkét jegyzéket Erdélyben őrzik: a korábbi (1747) Székelyudvarhelyen, a későbbi (1752) Marosvásárhelyen. Jóllehet mindkét jegyzéket két ízben is közreadták már 1907 és 1912 között, azóta viszont senki sem vizsgálta felül e közlemények adatait. Pedig mindkét jegyzék két-két kiadása meglehetősen eltér egymástól, számos esetben elírásra, téves olvasatra és bizonyos adatok kihagyására kellett gyanakodni. Megjegyzendő, hogy az *Erdélyi Könyvesházak* III. kötetének (1996) készítésekor sem állt még a szerkesztők rendelkezésére a két eredeti jegyzék, hanem még e fenti, század eleji kiadások alapján készült az újraközlés, csak a legnyilvánvalóbb hibákat kijavítva. Örvendetes tehát, hogy ezek az irodalomtörténet számára is régóta forrásként kezelt jegyzékek most itthon is hozzáférhetőek, egymással összevethetőek, újraértékelhetőek.

A székelyudvarhelyi jegyzéket a ráírt dátum szerint Bod Péter 1747-ben készítette: *Árva B(ethleni) Bethlen Kata Széki Teleki József úr özvegye könyveinek laistroma* címmel. Első kiadása Lukinich–Köblös kiadásában az *Erdélyi Múzeum* 1907-es évfolyamában jelent meg, majd rövidítve – ezáltal sok félreértésre adva alkalmat – 1911-ben a Hornyánszky-féle bibliofil kiadásban.

Az 1752-es jegyzék viszont, amelynek címe *Magyar bibliotéka, avagy mindenféle, kiváltképpen pedig teológiára tartozó magyar könyveknek listájok: melyeket maga számára gyűjtögetett a méltóságos Gróf Asszony Bethleni Bethlen Kata asszony*, először az 1911-es Hornyánszky-féle bibliofil kiadásban jelent meg (az 1747-es lista rövidített változatával együtt), majd ezután, ennél bővebb formában Benczúrné közreadásában az *Erdélyi Múzeumban* 1912-ben.

Nem tudni, hogy a bibliofil kiadásban miért szerepel mindkét jegyzék tartalma szinte személyesen (anéklkül, hogy erre utalás történe) és minek alapján hagyott ki az összeállító egyes részeket, címeiket? Mindezt azonban talán a kis kötet bibliofil jellege magyarázza. Mentségére szolgáljon, hogy a szakirodalom ezt, éppen alacsony példányszáma és nehezen hozzáférhető volta miatt úgysis kevésbé használta, különösen azután, hogy az 1752-es jegyzéknek is megjelent ennél bővebb kiadása. Nehezebben magyarázható, hogy az 1747-es jegyzéket kiadó Lukinich–Köblös és az 1752-est kiadó Benczúrné miért és milyen szempontok szerint rövidítették a Bod Péter által megadott leírásokat *Erdélyi Múzeum*-beli közlésük alkalmával. Meglehet, hogy az *Erdélyi Múzeum* javaslatára rövidítettek, bizonyos szövegrészek azonban teljesen kimaradtak mindkét közlésből.

Mit lehet szinte első ránézésre megállapítani e két eredeti jegyzékről, amelyeknek másolata most szerencsés módon rendelkezésre áll, és módot ad arra, hogy mindkét jegyzékről lehetőség szerinti pontos – az eddigieknél sokkal pontosabb és hitelesebb – kiadása elkészülhessen? Mielőtt alkalmam lett volna kézbevenni e két eredeti, Bod Péter által írt jegyzéket, a fenti közlések hiányosságait, hibáit, félreolvasásait a kézirat nehezen olvashatóságával vagy nehezen áttekinthetőségével magyaráztam. A két jegyzék kézírása azonban világos, könnyen olvasható. Az 1747-es jegyzéket Bod szépen kalligrafált betűkkel, levegősen írta, gondosan ügyelve az áttekinthetőségre és olvashatóságra. Ám néhány év múlva újra kézbevette a kéziratot és számos beszúrással egészítette ki. Mindez azonban még a második (1752. évi) jegyzék készítése előtt történhetett. A Székelyudvarhelyen őrzött eredeti kézirat negyedréti alakú, félbőr kötésben maradt ránk. A katalógus két részből áll: a szerzők betűrendjében összeállított jegyzékből és egy tárgy szerinti csoportosításból. (A most készülő kiadásból ez a tárgyi felosztás hiányozni fog, hiszen Bod maga sem sorolt be minden könyvet ezekbe a szakcsoportokba.) Ennek a jegyzéknek címléírásai rövidebbek, mint a későbbi jegyzékben olvashatók. Ez utóbbinak leírásai igényesebbek és az esetek többségében szinte pontosan megegyeznek a *Magyar Athenás* leírásaival. A Marosvásárhelyen őrzött

kézirat nyolcadrét alakú kis kötet, amelynek vele nem egykorú papírkötésén a rövidített cím olvasható: *Magyar Bibliotéka*. Az 1752-es jegyzéket még Bod Péter életében nyomtatásban is kiadták, de mindössze huszonöt példányban.

A Bod Péter által írt könyvjegyzék mostani, legújabb kiadása a *Kárpátmedence koraiújkorai könyvtárai* sorozatban fog megjelenni Szegeden. Újrakiadását – ezúttal szövegű formában – az a közvetlen hatás is indokolja, amelyet Bethlen Kata korának más főrangú erdélyi asszonyaira gyakorolt. Erről megbizonyosodhatunk, ha végigtekintünk ezeknek a könyvgyűjtő asszonyoknak során: gróf Teleki Lászlóné Ráday Eszter, báró Korda Zsigmondné Nemes Júlia, gróf Bethlen Imréné Gyulai Klára és Rhédei Zsigmondné Wesselényi Kata. Levelezésükben nyomonkövethető, hogy egymás számára is szereztek be könyveket illetve ajándékoztak egymásnak. Ráday Eszter, Gyulai Klára és Nemes Júlia Bethlen Kata kortársai voltak. Náluk egy generációval fiatalabb Wesselényi Kata, ennek ellenére könyvállományának több, mint a fele azonos Bethlen Kata gyűjteményével. Mindegyikük férje is kiváló műveltségű, könyvszerető- és könyvgyűjtő főúr volt. Közös vonásuk még e főúri asszonyoknak, hogy szinte mindannyian valamelyik erdélyi református kollégiumra (székelyudvarhelyi, marosvásárhelyi, nagyenyedi) hagyták könyvgyűjteményüket s életük során az erdélyi könyvkiadás mecénásai voltak. Nemes Júlia gyűjtésével kezdődően látszik az új kor szellemének beáramlása: az újonnan kialakuló könyvtárak már inkább világi szemléletű, racionalista irányzatú, francia és német nyelvű könyvek gyűjteményei. Ez a terület, vagyis főúri asszonyaink olvasási szokása a korai felvilágosodás korában (és főleg Erdélyben) még számos felfedeznivalót tartogat, amelyekhez azonban a források adottak: hiszen levelezésükön kívül fennmaradtak a könyvjegyzékek és – nem úgy, mint Bethlen Kata könyvtára esetében – jórészt maguk a könyvek is. Legújabbán erről Deé Anikó írt szakszerű tanulmányt (*Könyvgyűjtő asszonyok a 17. században*. In: *Emlékkönyv Jakó Zsigmond 80. születésnapjára*. Szerk.: KOVÁCS András, SÍPOS Gábor, TONK Sándor. Kolozsvár 1996. 135–147.), akinek egyébként a szóban forgó két könyvjegyzék másolatát is köszönhetjük. A *Kárpátmedence koraiújkorai könyvtárai* sorozatban Bethlen Kata könyvtárának rekonstrukcióját tehát az erdélyi főúri asszonyok könyvtárának és olvasmányainak felkutatása is követni fogja.

SZABÓ ÁGNES